

УДК 371.13.015.3

**ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: ДОСВІД,
РЕФЛЕКСІЯ, ПРОПОЗИЦІЇ****Генріка Длугош-Білоус, Павло Білоус***Гуманітарно-природничий університет Яна Кохановського
вул. Жеромського, 5, 25-369 Кельце, Польща*

Психологічна підготовка майбутніх учителів повинна брати до уваги умови, що впливають на ефективність навчання (вчительської підготовки і підготовки предметника), оптимальну підготовку до професійної діяльності та особистого розвитку.

Ключові слова: психологічна підготовка, мотиви.

Сьогодні підготовка вчителів повинна бути такою, щоб вони відповідали вимогам зреформованої школи, а школа відповідала очікуванням суспільства. Предметна підготовка – це головна вимога до вчителя-спеціаліста. Програми підготовки вчителів повинні відповідати “мінімальним вимогам” для кожного напрямку навчання та “мінімальним програмовим вимогам для педагогічних напрямків”. Учитель працює з людьми: учнями, батьками, іншими вчителями. Тому разом з підготовкою в галузі певної спеціальності невід’ємною складовою вчителя повинна бути підготовка до специфічної діяльності, якою є педагогічна діяльність.

Учитель – це справний організатор та успішний вихователь, це також людина, яка досягла особистого розвитку і отримує задоволення від виконуваної професійної діяльності [2]. Удосконалення навчально-виховної діяльності вчителів є дуже важливим завданням. Його реалізація вимагає відповідної психологічної підготовки. Хоча наявні та щороку актуалізуються загальні програми, однак потрібна дискусія на тему цілей, змісту, а особливо способів психологічної підготовки вчителів. Така дискусія давно ведеться серед викладачів, студентів та вчителів-практиків, які усвідомлюють необхідність актуалізації і удосконалення своєї кваліфікації, а особливо практичних умінь, необхідних у навчально-виховній діяльності.

Міністерство народної освіти визначає стандарти підготовки вчителів, що охоплюють: I. Загальні вимоги. II. Образ випускника. III. Необхідні вміння. IV. Групи предметів та мінімальне навантаження для студентів вищих професійних шкіл. V. Групи предметів та мінімальне навантаження для підготовки випускників вищих професійних шкіл до педагогічної роботи в школі. VI. Групи предметів та мінімальне навантаження для однорідних

магістерських напрямків. VII. Програмовий зміст предметів для вищих професійних шкіл та вищих навчальних закладів магістерських. VIII. Інформаційну технологію. IX. Іноземну мову. X. Педагогічну практику. XI. Післядипломне навчання [4].

Розпорядження уточнює компетенції вчителя. Ці компетенції підтверджують, що психологічна (також і педагогічна) підготовка пов'язана головно з компетенціями вчителя в сфері виховання та опіки. Тимчасом досягнення психології формування [1] обґрунтовують врахування в підготовці кандидатів на вчителів також і психологічних основ навчання.

Одним з чинників ефективної підготовки (зокрема і психологічної) майбутніх учителів є образ вчителя. Однак треба ставити запитання не про властивості успішного вчителя “Ким повинен бути?”, “Яким повинен бути?”, а радше “Як повинен діяти?” [3]. У підготовці вчителів це свідчить про необхідність ознайомлення студентів з тим, що успішний вчитель робить та які має можливості.

Умови успішної діяльності вчителя – це як ґрунтовні професійні (спеціальні), так і загальні педагогічні знання:

1. Ґрунтовні знання предмета та вміння подавання інформації учням на різних рівнях (нижчому і вищому) навчання (наочні приклади і порівняння, точні мовні вирази, справджені ствердження);

2. Знання про можливості успішного навчання;

3. Атмосфера в класі – вміння турбуватися про самопочуття учнів;

4. Зацікавлення учнем як особистістю, а не “машиною, що вчиться» та схильною до відкритості;

5. Однозначне очікування учнів в атмосфері цілковитого зрозуміння та визнання їхніх досягнень [3].

Дослідження. Цілі та завдання психологічної підготовки в процесі навчання у вищому навчальному закладі повинні брати до уваги так широко зрозумілі умови успішності дій вчителя. Переконавання в тому, що зацікавлення – це особливо важливий чинник, який впливає на ефективність підготовки вчителя, зумовило зібрання інформації щодо очікувань кандидатів на вчителів під час вивчення психології.

Досліджувані – студенти стаціонарної форми навчання Сьвентокшиської академії (тепер Гуманітарно-природничого університету), 1-й курс – 156 осіб (жовтень 2002 р.) і 4-й курс – 26 осіб (березень 2005 р.);

Анкета. “На заняттях з психології хотів би дізнатися...”, “З психології цікавить мене...”.

Результати. Визначені досліджуваними теми упорядковано за категоріями мотивів та визначено їх частоту:

I-й курс – 324 теми	4-й курс – 88 тем
<p>1. Пізнавальні (65,7%): <i>З психології (59,9 %):</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>загальної</i> – поведінка людини в різних життєвих важких ситуаціях, психіка людини, розум, його можливості та функціонування, пізнавальні психічні процеси, емоції, мотивація, несвідоме і підсвідоме; індивідуально-психологічних особливостей – в сфері розумових можливостей, статевих відмінностей; - <i>соціальної</i> – стосунки людей та їх зумовлення, суспільне непристосування; - <i>вікової</i> – психофізичний розвиток та його зумовлення; - <i>медичної</i> – норма і психічна патологія, психічні хвороби; парапсихологія; - <i>психології як науки (4,3 %):</i> * <i>сенса життя людини</i>, істота людської природи, відносини “психіка – тіло”, психологія як наука та її виникнення, розділи і спеціальності; * <i>пов’язані з професійною діяльністю психолога (1,5 %):</i> 	<p>1. Пізнавальні (69,3%) <i>З психології (61,4%) :</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>загальної</i> – середовище і поведінка людини, поведінка в екстремальних ситуаціях, психіка людини, психічні процеси (пам’ять, мислення, емоції), індивідуально-психологічні особливості (особистість, характер, типології), фізіологічні механізми емоцій; - <i>соціальної</i> – психопатологія суспільних явищ (залежність від алкоголю, наркотиків, тютюну, сексуальний розлад, патологія сімейного життя, причини і наслідки деморалізації), поведінка людини у натовпі, агресія, суспільний вплив (можливості маніпулювання, група і особистість), проблеми сучасної сім’ї, стосунки між людьми (також дорослі – діти) та їх зумовлення, суспільне пізнання; - <i>вікової</i> – середовище і розвиток дитини, старіння, теорія Піаже, формування особистості дитини (значення досвіду раннього дитинства); - <i>медичної</i> – психічні хвороби (депресія), розумове недорозвинення, можливості давати собі ради зі стресом. - <i>психології як науки (7,9%):</i> історія психології (психоаналіз, З.Фройд – життя і діяльність), психологічні експерименти, нові методи психологічних досліджень, нові відкриття в психології;

<p>Можливості пізнання людини, мето- ди діагнозу і терапії в практичній психології;</p> <p>2. Практичні: придатність знань з психології (21%)</p> <p>- в професійній діяльності вчителя (2,2%):</p> <p>як бути добрим вчителем, як викликати зацікавлення учнів, як контактуватися з учнем</p> <p>- у житті людини (7,7 %):</p> <p>чи може допомогти в виборі життєвої дороги або життєвого партнера, долати труднощі, перемагати несприятливість або шкідливі звички, змінювати та удосконалювати себе</p> <p>- у стосунках з іншими людьми (4,9 %):</p> <p>чи допоможе в пізнаванні та зрозумінні інших, надаванні допомоги, впливанні на інших (переконанні в небажанні або отриманні симпатії)</p> <p>- у навчанні (6,2 %):</p> <p>чи буде корисна у складанні іспитів, успішному та швидкому вивченні інших предметів, чи дозволить на пізнання успішних методів учіння.</p> <p>3. Пов'язані з самопізнанням та особистим розвитком (13,3%):</p> <p>- що стосується самопізнання та саморозвитку (13,3 %):</p> <p>чи допоможе в пізнанні себе, адекватному самооцінюванні та самоакцептуванні</p> <p>чи спричиниться до розуміння себе – прагнень і бажань, самореалізації, здобування вмінь само-</p>	<p>2. Практичні – придатність знань з психології (21,6%)</p> <p>- в професійній діяльності вчителя (2,3%):</p> <p>як допомагати учням у важких шкільних ситуаціях, як розв'язувати проблеми групи (класу);</p> <p>- у житті людини (10,2%):</p> <p>способи радження зі стресом, депресією, вмиле вираження емоцій та їх проявлення, способи успішної дії, методи реалізації життєвих планів,</p> <p>- у стосунках з іншими людьми (6,8%):</p> <p>способи допомоги людям у важких ситуаціях, способи пізнання інших людей, читання мови тіла (обманювання, дружби), стійкість проти суспільного впливу (можливості захисту перед маніпуляцією, перед втратою індивідуальності).</p> <p>- у навчанні (2,3%):</p> <p>методи успішного та швидкого запам'ятовування і учіння.</p> <p>3. Пов'язані із самопізнанням та особистим розвитком (9,1%):</p> <p>- що стосуються самопізнання та саморозвитку (9,1%):</p> <p>стійкість проти впливу інших (маніпуляції, конформізму), давання собі ради в важких ситуаціях, способи вираження емоцій.</p>
---	---

пізнання, спілкування, самомотивації, стійкості впливам інших, давати собі ради в важких ситуаціях, удосконалення пізнавальних можливостей – тренування пам'яті та успішного засвоєння знань.	
---	--

Як видно, найбільша частина тем стосується основних питань з психології (категорія 1 – пізнавальні мотиви). Більшість з цих тем категорії 1 взято до уваги в загальній програмі. Категорія 2 (практичні мотиви) свідчить, що студенти шукають способів підвищення успішності власних дій та можливостей реалізації цілей – загальна програма безпосередньо не вказує таких завдань для предмета.

Однак категорія 3 (мотиви, пов'язані із самопізнанням та особистим розвитком) ілюструє потреби студентів у знаннях про себе, що є характерним для періоду в розвитку студентів 1-го курсу.

Проведене дослідження дає підстави ствердити:

1. До вивчення предмета “психологія” студентів детермінують такі мотиви:

- 1.1. Пізнавальні мотиви – зацікавлення;
- 1.2. Практичні мотиви – придатність психології:
 - у професійній діяльності вчителя;
 - у житті людини;
 - у стосунках з іншими людьми;
 - у навчанні;
- 1.3. Мотиви, пов'язані із самопізнанням та особистим розвитком;

2. У процесі навчання мотиви змінюються, а особливо перетворення зацікавлення взагалі в зацікавлення певною проблематикою. Це чітко видно у порівнянні мотивів студентів 1-го та 4-го курсів.

2.1. Виникають зміни частоти, змісту зацікавлень та інтересів у студентів 4-го курсу порівняно зі студентами 1-го курсу. Зміст, на який вказували студенти 1-го курсу, значною мірою взято до уваги в загальній програмі Міністерства освіти (це стосується пізнавальних мотивів). Врахування змісту практичних мотивів (особливо щодо удосконалення вмінь, пов'язаних із самостійним засвоєнням знань та самопізнанням) залежить від положень, які приймає автор у своїй програмі, і чи в процесі занять зі студентами бере до уваги ці мотиви;

2.2. Відбувається перетворення зацікавлень і інтересів студентів 1-го курсу в очікування (досить конкретні) студентів 4-го курсу.

3. Предмет на 1-го курсі навчання – це:

3.1. Елемент загальної освіти сучасного випускника вищого навчального закладу;

3.2. Відповідь на зацікавлення періодом розвитку студентів, їх ситуацією (зміна в житті, пов'язана з початком навчання у вищому навчальному закладі, часто зумовлює адаптаційні труднощі);

3.3. Нагода до розвитку і підтримування зацікавлень та формування інтересів. Більшість студентів уперше стикаються з психологією як предметом у процесі підготовки до вчительської діяльності. Однак це не означає, що багато з них не цікавиться питаннями, які входять до цієї дисципліни. Кандидат на вчителя (студент) має поточні знання про людину, які набув протягом свого життя, має також власну “приховану теорію особистості”. На заняттях має можливість перевірити свої поточні, часто помилкові, переконання, що стосуються людської натури, а також навчитися обережності в визначенні властивостей, якостей і рис інших людей.

3.4. Допомога в удосконаленні вміння вчитися. Студенти неодноразово натрапляють на труднощі, які виникають з незнання психологічних закономірностей навчання. Пізнаючи ці закономірності на заняттях з психології, можуть їх застосувати для удосконалення самостійного учіння різних предметів (такі мотиви виділяють досліджувані);

3.5. Умовою особистого розвитку є те, що заняття з психології сприяють самопізнанню та професійному самовизначенню. Треба зауважити, що мотиви, які пов'язані із застосуванням психології в діяльності вчителя, у відповідях студентів є порівняно рідко.

Роздуми і пропозиції.

1. Загальну програму треба зробити більш конкретно і детально з врахуванням можливостей її реалізації, а авторську програму пристосувати до специфіки напряму підготовки вчителів.

2. Кількість годин, відведених на вивчення психології на 1-му курсі (лекції – 30 год, практичних занять – 45 год), кількість студентів у академічній групі (близько 30 осіб) суттєво обмежують можливості здобування теоретичних знань та підготовку вчителя-випускника, якого чекає школа.

3. Важливо, щоб у процесі навчання психології брали до уваги зміни (які виникають) у методологічному підході, положення щодо предмета досліджень та можливостей цієї дисципліни. Це дає змогу простежити, до яких наслідків провадить прийняття таких, а не інших положень, інтерпретації фактів, що стосуються людини, та результатів досліджень, одержаних дослідниками з різними поглядами на натуру людини, виконання інших дій, що мають на меті формування, розвиток, корекцію, терапію,

виховання та навчання. Можна стверджувати, що це є умовою вмілого використання досягнень психології як під час навчання, так і потім.

4. Проблема селекції до професії вчителя – це обов'язковість навчання. Використовується аргументація в заохоченні до психолого-педагогічної підготовки випускників (“Може в майбутньому пригодиться”, “Важко знайти працю – може вдасться влаштуватися в школі”). Така аргументація – це не найкраще обґрунтування. Необхідні зміни більш широкого обсягу, наприклад, впровадження стажування для випускників, які хочуть працювати в школі тому (Педагогічна практика в процесі навчання дає змогу студентові глибше пізнати дидактичний аспект діяльності вчителя, а не аспект виховний). Таке стажування повинне відбуватися під керівництвом досвідченого вчителя-майстра, створювати можливість перевірки практичного використання знань та вмінь, здобутих у процесі вчительської підготовки, а передусім – оцінки як вчителя-предметника і вихователя.

5. Двоетапова підготовка. На 1-му курсі – відповіді на зацікавлення студентів, самопізнання та психологію навчання (як підготовка до педагогічної практики), елементи вікової психології. На другому етапі – соціальна психологія і психологія виховання (тому що педагогічний досвід студентів спирається не тільки на власній освіті, а також педагогічній практиці, необхідне тренування і навіть індивідуальні заняття). Такі організаційні зміни допоможуть опрацювати здобуті знання в новий спосіб, а не тільки підтвердження своїх переконань та відкидання тих, що не узгоджуються з дотеперішньою системою знань [3]. Це дає змогу очікувати, що майбутні вчителі не копіюватимуть усіх зразків, з якими стикалися протягом власної шкільної кар'єри, а вибиратимуть найкращі та опрацьовуватимуть нові, ефективніші.

-
1. *Dembo M. H.* Stosowana psychologia wychowawcza. Warszawa, 1997.
 2. *Dróżka W.* Kształcenie i rozwój zawodowy nauczyciela w przestrzeni organizacji uczącej się // Psychologiczne i pedagogiczne podstawy kształcenia specjalistów w warunkach integracji europejskiej / Pod redakcją Z. Ratajka i P. Biłousa. Kielce, 2004. S. 65–74.
 3. *Mietzel G.* Psychologia kształcenia. Praktyczny podręcznik dla pedagogów i nauczycieli. Gdańsk, 2002.
 4. Standardy kształcenia nauczycieli na studiach wyższych zawodowych, uzupełniających studiach magisterskich, jednolitych studiach magisterskich oraz studiach podyplomowych. Załącznik do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r.

**PSYCHOLOGICAL EDUCATION OF PROSPECTIVE TEACHERS:
EXPERIENCE, REFLECTIONS, SUGGESTIONS****Henryka Dlugosh-Bilous, Pavlo Bilous***Jan Kokhanowski Humanitarian and Natural History University
Zheromsky, Str., 5, 25-369 Kiel'tse, Poland*

Psychological education of prospective teachers should consider the conditions that influence on the efficiency of teaching and learning (teacher's training and their major education), the optimal training for professional activity and individual development.

Key words: psychological education, motives.

**ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ:
ОПЫТ, РЕФЛЕКСИЯ, ПРЕДЛОЖЕНИЯ****Генрика Длугош-Билоус, Павло Билоус***Гуманитарно-природоведческий университет ЯнаКохановского
ул. Жеромского, 5, 25-369 Кельце, Польша*

Психологическая подготовка будущих учителей должна обратить внимание на условия, которые влияют на эффективность обучения (учительской подготовки и подготовки предметника), оптимальную подготовку к профессиональной деятельности и личностного развития.

Ключевые слова: психологическая подготовка, мотивы.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008